

Where, man? – Whitman!

Om „Crossing Brooklyn Ferry“¹

SVEND ERIK LARSEN

Overfart og overgang

Det er helt klart hvor digtet „Crossing Brooklyn Ferry“ foregår: mellem Long Island og Manhattan i USA på færgen fyldt med folk der vender hjem fra jobbet. Og de mange opregninger af konkrete ting og lokaliteter omkring Manhattan gør stedet tykt af stedsbestemt, sanseligt nærvær. Her er gader, skibe, master, tåge, måger, søfolk osv. – Men Whitman er mere på farten end på pletten. Digtets oprindelige titel, „Sun-Down Poem“, havde således med tid at gøre, en overgangsfase i tiden bestemt af naturens gang, men ikke et tidspunkt. Mulige associationer til symbolske klicheer om livets aften og forestillinger om romantiske panoramaer udnyttes dog ikke i digtet. Så måske derfor fik digtet sin endelige titel med henvisning, ikke til tid men til en lokalitet, dog mindre knyttet til et afgrænset sted end til en overgang i rum, nu bestemt af samfundets og ikke af naturens gang: transport hjem fra arbejde, væk fra hverdagens sociale rutiner og kun akkompagneret af naturens tidsrytme, „flood-tide below me!“ (v. 1).

Socialt rum, naturligt rum; naturlig tid, social tid; fysisk rum og tid, symbolsk rum og tid – kategorierne blandes og overlejrer hinanden. Men der er ikke tale om en koncentration i tid og rum til ét komplekst system som en art mytisk al-tid. Vi møder snarere en opløsende mangfoldighed af rumdimensioner og tidsakser: „It avails not, time nor place“ (v. 20, 53-56). Også afstand ophæves: „distance avails not“ (v. 20, 56), og uden afstand er vi stedløse. For afstand er jo rumlig udstrækning opfattet i forhold til den tid vi bruger til at overskride den. Vores tilstedeværelse bliver porøs.

Selv om Whitmans digte fylder tid og rum med konkret stoflighed og massiv tilstedeværelse af men-

nesker og et højeksponeret Jeg, så sætter de først og fremmest rum, tid og subjektivitet i bevægelse. Whitman skriver ikke om noget der *er*, men om noget der bliver til. Til hvad vides ikke så nøje, og det kommer man kun til at vide ved at deltage i tilblivelsen og forme og formulere overgangene mellem faser og niveauer. Trods Whitmans alenlange kataloger fortæller eller afbilder hans digtning ikke det de benævner, men deltager i den proces de udgør. Det har han læst i Ralph Waldo Emersons „The Poet“ (1841) og snuset til hos Wilhelm von Humboldt, i en formulering der har ekko af europæisk romantiks tro på det skabende ord, men også er samtidig med den amerikanske pragmatisme og foregriber en moderne sproghandlingsanalyse: „Ord er også handlinger, og handlinger er en slags ord“ (Emerson 1981: 244). Grundtvigs ’ordet skaber hvad det nævner’ kunne han jo af gode grunde ikke kende, men tankegangen kender han.²

Det skabende ord er ikke en individuel men en national forpligtelse, idet nation for Whitman, især i programskriftet „Democratic Vistas“ (1867/1871), ikke så meget er et sted men et princip: det amerikanske demokrati. Digteren skal gennem sine ord holde den demokratiske bevidsthed åben i rum og tid, siger Whitman i besværgende gentagelser:

Den opløftende og overjordiske ide om det ukendte og det uvirkelige skal fremføres med autoritet, fordi de er det kendtes og virkeliges legitime arvinger og mindst lige så store som deres ophav. [...] Som olien giver næring til flammen og flammen til himlen, således må velstand, videnskab, materialisme, ja endog det demokrati vi bryster os sådan af, uafvendeligt give næring til den højeste bevidsthed, sjælen.

(Whitman 1965: 538f)

Skønt Whitman er knyttet til et bestemt sted, USA, med hud og hår, næb og klør, ord og sansning, er han samtidig bestandigt på vej væk fra ethvert statisk udgangspunkt. Det kendte åbnes mod det ukendte; det er ikke det ukendte der reduceres til det kendte i en fortsat national selvlegitimering. Han bevæger sig fra USAs natur og samfund mod et globalt fællesskab; fra den givne tid og det oplevede øjeblik mod fremtiden og den store samtidighed; fra det enkelte Jeg's køn, krop og bevidsthed mod et Du der omfatter alle fra det enkelte medmenneske til den ganske menneskehed (cf. Greenspan 1990), således i digtet „On Journeys“:

On journeys through the States we start,
(Ay through the world, urged by these songs,
Sailing henceforth to every land, to every sea,
We willing learners of all, teachers of all, and lovers of all

På rejser gennem Staterne begynder vi,
(Åhja, gennem verden, drevet af disse sange,
sejlende fra nu af til hvert land, hvert hav,
vi der villigt lærer alt, lærer alt fra os, og elsker alt.

(Whitman 1990: 15)

Det er Whitman der selv skaber dette „we“ i digtet, f.eks. i det ene af digtene kaldt „To you“ hvor 'ord er handling':

Hvem du end er, nu lægger jeg min hånd på dig, så du kan
blive mit digt.

(Whitman 1990: 186)

Hele bevægeligheden udfoldes i en flydende retorisk og rytmisk sprogproces. Den sørger for at perspektivudvidelsen er brudløs og hverken fremstår som en abrupt overgang, et diskontinuert spring, fra det afgrænsede sted til det uafgrænsede kosmos eller fra Jeg til Du, eller primært fokuserer på et omfattende mål, en utopisk ide. Hele tiden fastholdes den konkrete opmærksomhed på vejen derhen skridt for skridt, omend nogle gange med syvmileskridt.

Det er imidlertid ikke blot teksterne selv der virker ved deres materielle og sanselige fremadskriden;

den erfaringdannelse de beskæftiger sig med, hvor vidtløftig den end måtte være, slipper aldrig fortøjningen i en sansebåren ekspansionsproces. Whitman skriver ikke universalpoesi i en transcendental idealismes navn, men globalpoesi der indkapsles i en materialistisk idealisme eller romantisk naturalisme, hvis vi ved denne størrelse forstår „... et ønske om at finde det overnaturlige i det naturlige eller, med andre ord, at opnå en følelsesmæssigt tilfredsstillende sammensmeltning af det virkelige og det uvirkelige, det iøjnefaldende og det mystiske“ (Fairschild 1961: 1):

I am with you, you men and women of a generation, or ever
so many generations hence (v. 21),

men på denne betingelse:

I too had receiv'd identity by my body
That I was I knew was of my body and what I should be I
knew I should be of my body (v. 64)

Digtene er derfor ikke præget af metaforiske og symbolske synteser, hvor de integrerede elementer forenes i én fælles betydning. De er domineret af metonymiske kombinationer, hvor delelementer sideordnes eller indsættes i helheder uden at miste deres eget, sanselige særpræg (cf. Hollis 1983: ch. V):

The simple, compact, well-join'd scheme, myself
disintegrated, every one disintegrated yet part of the
scheme (v. 7)

Just as you feel when you look on the river and sky, so I felt,
Just as any of you is one of a living crowd, I was one of a
crowd,

Just as you are refresh'd by the gladness of the river and the
bright flow, I was refresh'd,

Just as you stand and lean on the rail, yet hurry with the
swift current, I stood yet was hurried (v. 22-25)

Den lyriske prosa og prosaiske lyrik holder netop teksternes skabende og modtagende subjekter fast i den permanente overgangstilstand mellem de modsætninger i rum, tid og subjektive positioner som

formes i teksterne, og som gøres nærværende i og med teksterne.

Den amerikaniserede polske greve Adam Gurowski noterer om USA og Whitman i sin dagbog i 1866: „Vi er i en overgangssituation, siger mange amerikanere, nogle af dem de mest ophøjede, originale og ægte amerikanske hjerter og hoveder. En af disse er digteren Walt Whitman“ (cit. efter Greenspan 1990: 136). Notatet er skrevet oven på Borgerkrigen, men endnu inden den første efterkrigsudgave af *Leaves of Grass* kom på gaden i 1867 og „Democratic Vistas“ i 1867/1871. Det rummer antebellum forestillinger om det genuint nationale, men også de nationale tømmermands behov for efter krigen at få klare og styrkende fortolkninger af visse forandringer og overgange – deltager amerikanerne i fremskridt, demokratets fødsel, frihedens sejr, naturprocessers fremadskriden, social omvæltning, undertrykkelse, social opløsning, moralsk forfald, sprogets fornyelse eller hvad? Det er i dette åbne felt af overgange Walt Whitmans digtning befinder sig, hvor den besværgende sikkerhed i de store fællessyner holdes op mod det udsatte enkeltindivid der skal bære dem: „Jeg vil ikke sove længere men rejse mig“ (Whitman 1990: 28, cf. Whitman 1965: 516).

Europa og det nationale sted

Der er selvfølgelig ingen tvivl om at Whitman, trods kosmologiske armsving, er en national poet, der hymnisk svøber USA ind i ord der gør dette sted til ikke bare hans sted, men stedernes sted, f.eks. i digte som „By Blue Ontario's Shore“, „Salut au monde!“, „Starting from Paumanok“ eller „Our Old Feuillage“. I omfattende kataloger opremser Whitman ekstatiske USAs mangfoldige herligheder og deres forunderlige og forbilledlige demokratiske enhed.

En sådan national stedsfølelse anslår andre strenge end den europæiske, f.eks. i H.C. Ørsteds opfattelse af danskhed i 1836:

Hvori bestaaer da Danskheden? Først indbefatter den, som enhver Nationalcharakter, alt *det*, som udgjør Menneskevæsenet; men *det* som gjør denne Charakter til den danske, er na-

turligviis Summen af de Træk, som hyppigere forekomme hos vort Folk end hos de øvrige. [...] Det danske Land har en venlig Natur, det Store aabenbarer sig sjældent *der* uden i Himmelen og Hav, og det Skrækkelige er næsten udelukt derfra; [...] Omgivet af denne Natur har Folket nu levet og udviklet sig i Aarhundreders lange Række: skulde da ikke en Samstemning mellem begge være kjendelig? Jeg tænker, man ikke vil nægte Dansken, at han er godmodig, munter, beskeden, utilboielig til Vold og til Rænker, sjelden heftig i sine Lidenskaber. [...] Vilde nogen spørge mig: hvorledes kommer man til at skrive ægte Dansk? vilde jeg omtrent give samme Svar, som hvis han spurgte mig: hvorledes bliver jeg ægte Dansk i hele mit Sind og mit Væsen? Jeg vilde nemlig sige ham, følg din Natur med Fornuft: naar en Dansk, som er født og opdragen blandt Danske og har levet blandt dem, følger denne Forskrift, bliver han uden videre ægte Dansk; kun ved Kunstleri afviger han fra Danskheden. (Ørsted 1852: 50-53)

Mere end en opfattelse af hvad en nation og en national karakter er, formulerer Ørsted en opfattelse af hvad et sted er, det rette hjemsted. Det er oprindeligt og naturgivet; det er i harmoni med et folk og dets sprog; og det er stabilt og afgrænset. Begynd med grænsen, man ender ved centrum; med sproget, man ender ved landskabet; med landskabet, man ender ved folket; med folket, man ender ved stedet. Den stabile treklang af landskab, menneske og sprog, der giver et sted en immanent identitet, er kernen i det 19. århundredes europæiske nationalitetsforestilling, også når den kritiseres.

Den hviler på to underforståede forudsætninger. Den ene er at enheden af de tre elementer skyldes at de under ét er i skarp kontrast til det fremmede og anderledes, til „Kunstleri“, hvad enten det drejer sig om en anden nation eller den kulturløse og dermed nationalsløse vilde. Næh, rosen blusser *kun* i Danas have, indså Poul Martin Møller i det fjerne Østen omkring 1820. Grækernes barbarer udgjorde et klart fjendebillede, og John Dryden, vist nok som den første, lagde i renæssancen med udtrykket „the noble savage“ (cf. Fairschild 1961: 29) op til at sentimentaliser forskelligheden. Siden har denne blanding af skræk og føleri under ét berøvet det fremmede dets selvstændighed og legitimeret allehånde forsøg på, fysisk eller symbolsk, at reducere det til

det kendte eller at negligere det, en problemstilling som hele den post-koloniale diskussion har givet ny aktualitet. Denne bevægelse er den stik modsatte af Whitmans der, som jeg citerede ovenfor fra „Democratic Vistas“, fremhæver at det kendte og virkelige skal føde det ukendte og uvirkelige som er „mindst lige så store som deres ophav“ (Whitman 1965: 538).

Den anden forudsætning er at denne nationalitetsforståelse fastholder en før-moderne opfattelse af sted, kendt tilbage fra Aristoteles' fysik: alle ting hører til på et sted, deres rette sted, i den kosmiske orden (cf. Aristoteles 1930, Lang 1995): Slipper man en sten, anfører Aristoteles i sin etik, falder den til jorden, om man så kastede den 10.000 gange op i luften til den flyvende Moerlille (Aristoteles 1915: 1103b). Ting er i hvile på det rette sted i kraft af deres natur. Er de dog i bevægelse i forhold til dette sted, kan de være bevæget af indre tilbøjelighed til forandring, som organismer, og er så på vej til at være i hvile på et andet sted der nu er blevet det rette. Eller de kan være påvirket af ydre faktorer, der stammer fra ting der selv kan forstås ud fra hvad der måtte være deres rette sted. Ting der ser ud til at være i hvile, kan altså være det forkerte sted. Bestemmelsen af det rette sted kræver derfor en videnskabelig håndsrækning.

Men uanset hvordan, så har mennesker, også ting, og især steder en skytsånd, en *daimon* eller en *genius*, der beskytter deres indre væsen eller særpræg, et indre kompas der styrer dem mod de steder de hører til, og som, i skikkelse af en *genius loci*, giver steder et anlæg for at være de rette steder for visse ting og ikke for andre (cf. Pauly 1910). En sådan stedsopfattelse forudsætter en gensidighed mellem ting og sted, mennesker og sted, der specificerer begge. En *genius loci* udtrykker denne gensidighed. Det danske landskab er til danskere, og danskerne er til det danske landskab, hævder Ørsted, og det danske sprog giver denne gensidighed kommunikativ form så den kan blive til fælles kultur.

Nu er den europæiske nationalismes forestilling om en stabil og århundredlang syntese mellem natur, folk og sprog og om det rette sted med rod i naturen jo en kulturel konstruktion. En nyttig kon-

struktion, må man tilføje, der tjener til at mobilisere kollektiv og individuel identitetsdannelse på bestemte historiske vilkår. Den forholder sig dog noget vilkårligt til historiens materielle gang, men virker så meget desto bedre, netop fordi den mytologiserer. For de europæiske nationer der er institutionaliseret som nationalstater, er jo ikke enheder og slet ikke oprindelige, men er rester af en række sammenbrudte imperier, sørgelige rester mente de fleste bare 30 år før Ørsteds nationale naturalisering, da København blev bombet og kæden sprang af det danske imperium. Enhedskonstruktionen holder sammen på resterne, så opløsningen bliver til at bære.

Ejheller den klassiske opfattelse af sted er i trit med de faktiske forhold i jernindustrien. Ja, faktisk hviler hele nationens sociale og økonomiske udvikling og konsolidering med industrialisering, urbanisering og demokratisering på en radikalt anden opfattelse af sted, tid og rum end den som den nationale selvdefinition promoverer. De moderne naturvidenskaber, efter Galileis opgør med Aristoteles (Galilei 1962), bombede den klassiske gensidighed mellem ting og sted lige så effektivt som englænderne København og nordstaterne Atlanta og sendte *genius loci* i eksil.

For det første indebar det naturvidenskabelige eksperiment at ting faktisk blev studeret bedst, når de blev flyttet til et andet sted end deres rette sted: de blev sønderdelt, flyttet til laboratorium, udsat for variable eksistensbetingelser, blev smidt ud fra skæve tårne osv. For det andet medførte formuleringen af naturlovene den opfattelse at ting er påvirket på samme måde, uanset hvad slags ting de er, og uanset hvor de er i universet. Naturen har ingen rette steder, og i forhold til faldlovene er der ingenting der er mere natur end andet. En sten falder ikke mere naturligt end en colaflaske.

Et begreb om et abstrakt rum der, som hos Isaac Newton, er defineret som medium for naturlovene uafhængigt af tid og tilstedeværelse af ting, erstatter begrebet om stedet og dets *genius* der garanterer en stabil orden. På græsk og latin er de rumlige begreber knyttet til steder, dvs. dér hvor noget er til stede (topos, chora, locus) eller til afstande mellem så-

danne steder (dialeimma, spatium). Men det abstrakte rum er ikke knyttet til en tilstedeværelse. Ting har derfor ikke et rette sted, men kan anbringes på et vilkårligt sted, hvis det menneskelige subjekt ellers er i stand til at beregne og kontrollere naturlovene. Den praktiske konsekvens af det newtonske rum er at det ekspansive, individuelle subjekt placeres i centrum og dér eksperimenterer med beregninger og kontrol. Når det abstrakte rum konkretiseres i menneskelig øjenhøjde som renæssansens centralperspektiviske rum eller som den teknologisk beherskede fysiske natur, er det derfor to sider af samme sag, for dette rum frisætter menneskelig magt til at danne og opleve ting på egne betingelser.

På den baggrund bliver naturhistorie og teknologihistorie ét og det samme, mente Francis Bacon allerede i 1626, og noterede at mennesket derfor vil kunne overskride alle steder og erobre hele den klode, som jo opdagelsesrejserne nyligt havde afsløret størrelsen af:

Men den person der kender former opfatter Naturens enhed i substanser der er radikalt forskellige fra hinanden, og kan derfor opdage og frembringe virkninger der aldrig før har været frembragt. [...] som nogle af de opfindelser der allerede er gjort, har været af en sådan slags at ingen, før de var opfundet, ville være have fået den ringeste ide om dem; de ville hånlige have anset dem for umulige. [...] Da skal vi ikke længere springe omkring i små cirkler som forheksede mennesker, men skal i vores rækkevidde måle os med den ganske verden. (Bacon 1994: 135, 113)

For Bacon betyder 'former' her ikke essenser, som f.eks. den form som Ørsteds danske landskab har. 'Former' er derimod de love, naturlove, der gælder for adskilte legemers indbyrdes påvirkninger. Det sted der beskrives her, er derfor ikke den danske muld hvor Ørsted tumler rundt i små forheksede cirkler med sine blide landsmænd, men i videste forstand rummet som stedet for kombination af en uendelig mængde kendte og endnu ikke kendte eller opfundne ting, eksperimenternes rum. Den politiske enhed der rummer disse visioner, er ikke nationalstaten, men den ganske klode. Og det men-

neske der er aktivt her, lever ikke af rødgrød med fløde og synger ikke efter Højskolesangbogen, men er den kosmopolit der har fået sin definition i Oplysningstiden, synger om frihed, lighed og broderskab og læser op af den amerikanske uafhængighedserklæring: Dette menneske tænker mere på industrialisering, internationalisering og eksport end på Dybbøl Mølle, Dannevirke og de tabte her-tugdømmer.

Whitman og det nationale sted

Det er dette eksperimenterende menneske Whitman er solidarisk med, og hvis sted han, især i „Democratic Vistas“ (1867/1871), ser som et USA der er forskelligt fra Europa, en kontrast der trækkes frem i de fleste amerikanske formuleringer af nationalt særpræg. Det ser jo umiddelbart noget selvmodsigende ud: fællesskab baseret på et ekspansivt individ i konstant bevægelse, lokaliseret på et sted der skal være alle steder. Det er en modsigelse. Og det er den der i hans digte optræder som overgange på mange niveauer og flytter opfattelsen af forholdet mellem sted, subjekt og sprog til mere udsatte egne end de hjemlige dalstrøg og flodbredder. Hans nationale begejstring for „disse staters ånd“ og „vort lands ånd“ (Whitman 1965: 512, 518) står ganske vist på overfladen ikke tilbage for hvad europæiske chauvinister kan mobilisere, og de sproglige guirlander der smykker hans nationale templer er ikke så forskellige fra europæernes at det gør noget. Trods den ofte skarpe markering af forskellen mellem Europa og USA som afsæt for definition af amerikansk identitet, som f.eks. i Frederick Jackson Turners Frontierideologi, er den europæiske nationalisme jo heller ikke fremmed som model for amerikansk tankegang og principperne for American Studies (cf. Heller 1998, Shumway 1998). Og af nogle er også Whitman blevet rullet ind i Stars and Stripes (f.eks. Knapp 1993). Alligevel er der ikke meget europæisk „Her-har-hjertet-hjemme“ nationalisme over Whitmans selvspejling i digte om „Nationernes nation“, „Landenes land“, „I enhver periode må ét land føre an“, „Ideen om fuldkomne og frie individer“, „Demokrati [...] der dækker verden“ o.l. (Whitman 1990: 266ff).

Lad mig, primært med reference til „Crossing Brooklyn Ferry“, markere nogle modsætninger til den europæiske treklang: landskab, sprog og folk. Digtets første verbum er „see“ (v. 1), der giver alle muligheder for at følges op af et panoramisk vue over det nationale landskab: „Se dig ud en sommerdag“, „Jeg ser de bøgelyse øer“. Men Whitman har ingen panoramaer. Helt frem til v. 20 møder vi fortrinsvis bevægelsesverber, der drejer sig om at overskride stedets grænser: „cross“, „enter the gates“, „follow“, „rushing“, „swimming“, suppleret med substantiver som „walk“, „passage“, „the pouring-in“, „the falling back“, og vi får serveret præpositionsforbindelser som „from shore to shore“, tidsangivelser som „swiftly“, „years hence“ og rumangivelser som „far away“. Selv verbet „see“ har som objekt bevægelige genstande: „Flood-tide“. Det mest statiske er den gentagne bevægelse: „returning“, „pouring-in/falling-back“, „flood-tide“, „usual“. Og er man i ro, så er man i ro på et skib der bevæger sig: „Just as you stand and lean on the rail, yet hurry with the swift current, I stood yet was hurried“ (v. 25), „Be firm, rail over the river, to support those who lean idly, yet haste with the hastening current“ (v. 113). Fokus er ikke blot labile steder, men selve stedets labilitet. Der er ikke blot tale om færgesoverfart, men der er fart over færgen og over feltet.

På et sådant vibrerende sted er alt *en passage* og aldrig i hvile på sit rette sted. Der er ingen århundredgammel rodfæstethed, som hos Ørsted, og ingen udvikling eller påvirkning fra fortid til fremtid, men „similitudes“ mellem dem (v. 8). Derfor er stedets særpræg heller ikke knyttet til en oprindelig naturgroethed, men bliver til her-og-nu gennem dem der er tilstede og bruger det:

Saw many I loved in the street or ferry-boat or public assembly, yet never told them a word,
Lived the same life with the rest, the same old laughing,
gnawing, sleeping,
Play'd the part that still looks back on the actor or actress,
The same old role, the role that is what we make of it, as
great as we like,
Or as small as we like, or both great and small (v. 81-85)

På ethvert tilfældigt tidspunkt hvor man er til stede, hersker forskellighedens uopløselige og modsatrettede samtidighed. Denne tendens ytrer sig i Whitmans mange katalog-passager (cf. Coffin 1974) og i citatets to sidste vers: vi kan gøre det ene eller det andet, og skønt de udelukker hinanden, kan vi også gøre begge dele på én gang. Det rette sted er det modsatrettede sted. Whitman er derfor mindre i et geografisk rum, et fysisk landskab, end i et socialt og symbolsk rum. Ørstedes rum har naturligvis også sociale og symbolske kvaliteter, men de er forankret på et materielt sted. Det er karakteriseret som det Georg Simmel kalder et eksklusivt rum: det kan kun rumme én af sin slags der har suveræniteten over stedet (Simmel 1968: kap. 9), dvs. kun én stat, men godt flere trossamfund. Et sådant rum har et orienterende fikspunkt og klare grænser bestemt af „slutninger, tolkninger og interpolationer“ (ib.: 468), dvs. grænser der er mere end blot fysiske.

Denne karakteristik omfatter det nationale landskab og det nationale territorium i bredere forstand i Europa. (Hverken Ørsted eller Whitman tænker i politiske magtkategorier: statsmagt, internationale garantier og konventioner, militær osv.). Det givne rum har ét suverænt folk og former det i overensstemmelse med denne eksklusivitet, som hos Ørsted: Danmark er for danskere, fordi århundrederne har formet dem således; denne nation har landskabet som sit nødvendige fikspunkt og sproget som garant for danskhedens grænser. Dette rum er grundlaget for de topografiske digtes stedsbeskrivelser. De ikke blot beskriver steder så de kan genkendes, men tolker dermed verden som en orden af ting på de rette steder med en *genius loci*. Grundlaget skrider da den moderne storby ikke lader sig overskue som et sted i traditionel forstand, uden dog af den grund at ophøre med at være et rumligt fænomen (cf. Johnston 1984), hvorpå også landskabet som vedhæng til den urbane kultur tømmes for stedsbundet betydning (cf. Lorsch 1983).

Det er på disse betingelser Whitman skriver (cf. Boelhower 1984). Det særlige amerikanske rum er ikke-eksklusivt; der er ingen stabile fikspunkter, men et mylder af sprog og dermed fortolkninger.

Derfor har den kategoriale skelnen mellem naturlige og menneskeskabte ting, mellem kendt og fremmed, ingen interesse. Alt og alle har indfødsret, blot de er til stede og virker i deres forskelligartede mangfoldighed:

Just as you feel when you look on the river and sky, so I felt,
[...]
Just as you are refresh'd by the gladness of the river and the
bright flow, I was refresh'd, [...]
Just as you look on the numberless masts of ships and the
thick-stemm'd pipes of steamboats (v. 22-26)

Whitman har heller ikke nogen særlig forkærlighed for et oprindeligt sprog til nationale anliggender: et af de nationale digte hedder „Our Old Feuillage“, mens „Starting from Paumanok“ vrimer med ord af blandet sproglig proveniens, og den nationale trosbekendelse på prosa hedder „Democratic Vistas“. I dette værk hedder det direkte at „Amerika har endnu ikke skabt noget af moralsk eller kunstnerisk værdi“ (Whitman 1965: 517). Den bemærkning ville nok have fået Ørsted til at blegne, havde det drejet sig om Danmark. Men Whitman ser det anderledes – hvilke muligheder giver det ikke! De stabile grænser, som Ørsted trækker op over for det fremmede „Kunstleri“, er ikke værd at hæfte sig ved:

Thrive, cities – bring your freight, bring your shows, ample
and sufficient rivers,
Expand, being than which none else is perhaps more
spiritual,
Keep your places, objects than which none else is more
lasting (v. 123-125)

Man kan sige at Whitman ophæver selve steds-karakteren af det sted han henviser til, understreget i sidste citat af at selv når han henviser til et fysisk sted, er det spirituelt, og byen opfordres paradoksalt nok til både at udvide sig og samtidig at holde på de mest varige steder og ting.

Konsekvent vender han derfor blikket mod fremtiden, mod et forestillet rum, et sted der endnu ikke er. Fortiden er blot et logisk nødvendigt eller filosofisk afsæt, men indeholder hverken et selvstændigt

attraktivt indhold eller nogen determinerende kraft. Eller erindringen er, som i „Crossing Brooklyn Ferry“, en baglæns repetition af nutiden (afsnit 3). Heri ligger just chancen „... til at øve lokalsamfund på alle niveauer i selvstyre, begyndende og sluttende igen med de enkelte individer“ (Whitman 1965: 504, 516). Nationen er vehikel for individets selvudfoldelse. Folket er blot det fremtidige „sammenstykke-kede Amerika“ (ib.: 514), endog kaldet „Americanos“ i „Starting from Paumanok“ (Whitman 1990: 18ff); de er ikke stoute vikinger der slår hårdt og oplyste bønder der slår rod.

Nationen og dens sted er derfor hos Whitman snarest et begreb, „a new standard“ [en ny standard] (Whitman 1965: 524), nemlig om en sted- og tidløs social tilstand, knyttet til det idealistiske, eviggyldige demokrati han ser for sig som en fremtidig realitet, især i „Democratic Vistas“:

[Demokrati] er et stort ord hvis historie, tror jeg, stadig er uskrevet, fordi denne historie endnu venter på at blive ført ud i livet. [...] Amerika der giver sig i kast med at danne sit grundlag [...], må nødvendigvis forkynde sin egen nye standard [...] (ib.: 516, 524)

Også Ørstedes opfattelse af nationen er naturligvis baseret på en forestilling om nationens særpræg. Men med referencen til landskabet forankres den på et sted og i en fysisk realitet hinsides hans egne forestillinger. Landskabet er jo den samme muld og mose da det var Naturens store guddommelige Bog og herremandens eller kongens besiddelse, som nu da det på Ørstedes tid er blevet folkets historiebog og storbondens ejendom. Det er historiens materielle makronbund, uanset hvilke fysiske ændringer det undergår og symbolske projektioner det modtager.

Da Whitmans USA ikke er et sted, men et begreb om en nation, knyttet til en idé om natur (ib.: 537), kan det kun konkretiseres af det subjekt og i det sprog der udtrykker begrebet og ideen, ikke af det landskab og de steder der forankrer det. Whitmans fremhævelse gennem hele „Democratic Vistas“ af at den vigtigste opgave i den unge nation er at få gode forfattere og god litteratur, er ikke kun selvspejling

og kunstnermytologi. Det har en undertone af desperat ansvar. For som fremtidig tilstand er der jo ikke andre lokaliseringer af nationens særpræg, end den der ligger i at de enkelte individer bestandig giver det ord. Fremtidens „new standard“ ophører jo med at have og få værdi hvis de enkelte individer, som konkrete og kropslige eksistenser her-og-nu, holder op med at tale om den, og omvendt får den kun realitet herigennem. Det er derfor ordene er handling hos Whitman og gør fremtiden til „virkelig vision“ (ib.: 516). Nutidens konkrete og brogede mangfoldighed, kaldet „stores in advance“ (v. 87), tolkes som fremtidens mulighedsrigdom, men ikke som tilstedeværelse af fremmed „Kunstleri“ der skal beskæres som hos Ørsted. Det eksperimenterende og skabende individ der overskrider grænser, er vigtigere hos Whitman end celebreringen af den kollektive identitet omkring landsbyens gadekær. Det er for lille til Whitmans færg.

Derfor er sprog heller ikke det naturgroede nationale selvudtryk, vokset op af lige dele folkegrund og undergrund. Ejheller er det individets suveræne selvudtryk, for det skal fungere i forhold til nutidens brogede forskellighed. Jeg'et er kun suverænt i forhold til og på betingelse af et Du der repræsenterer alt det der er anderledes (cf. Greenspan 1990, Hollis 1983):

What thought you have of me now, I had as much of you – I
laid in my stores in advance,
I consider'd long and seriously of you before you were born
(v. 87f)

Her udveksler Jeg og Du betydning med hinanden forment som tanker, og samtidig konstitueres Jeg og Du derigennem fordi Jeg'et i digtet omsætter gensidigheden til sprog der kan ses og høres. Tog Jeg'et ikke ordet i digtet, ville Jeg'ets foregribende indsats og Du'ets tanke jo forblive uerkendt, eftersom de sker før Du'et er født. Det er denne dobbelte funktion sproget skal tjene: at udveksle betydning og konstituere subjekter på samme tid, stærkt udtrykt i „To you“:

Jeg synger sangene til ære for ingen, ikke Gud, før jeg synger
sangene til din ære. (Whitman 1990: 187)

Før sproget bringes i anvendelse og skaber Jeg og Du og det sted de befinder sig, eksisterer landskab, sprog og subjekter naturligvis som materielle fænomener, men de eksisterer først som fælles erfaring når digteren tager fat, og ophører omvendt når sproget standser. Det er hvad der holder Jeg'et søvnløst. Brooklyn færgen sejler ikke bare i nat, men hver nat: „[alle den nye nationale virkeligheds ingredienser er] bebudet af min stemme – jeg vil ikke sove længere, men rejse mig“ (ib.: 28, cf. især Greenspan 1990, men også Hollis 1983) synger Jeg'et i „Starting from Paumanok“.

„Alt sprog befører og overfører og er ligesom færger og heste godt til transport, ikke som gårde og huse til beboelse“, kunne Whitman læse i Emersons „The Poet“ (Emerson 1981: 260). Det lugter både af hverdagsrealitet i sammenligningerne og af vision i sprogopfattelsen. Mens 'homestead' er til Ørsted, så er 'ferries' til Whitman, Brooklyn Ferries. Det er denne sprogproces som tilblivelsesproces der styrer forløbet i „Crossing Brooklyn Ferry“.

Sansning og sprog

Thomas Mann siger det meget præcist i *Felix Krull*: „For så vidt ordet skal betegne handlinger, er det ligesom en fluesmækker der aldrig rammer“ (Mann 1967: 47). Og heldigvis: at ramme vil jo her være det samme som at slå ihjel; måske endda syv i ét slag; som den lille tapre skrædder. At ordet aldrig rammer, betyder at det aldrig overskrider forskellen mellem sprog og virkelighed, men bearbejder den. Det er kun på denne betingelse ordet er med til at skabe virkelighed. Der ligger naturligvis en erkendelsesteoretisk pointe gemt i denne urgamle refleksion over sprogets arbitraritet. Men der ligger også en historisk pointe. Og det er den der er relevant hos Whitman.

I *The Image of the City in Modern Literature* (1981) peger Burton Pike på at i løbet af det 19. århundrede skilles den reale by og den verbale by mere og mere fra hinanden. Pike udtaler sig her netop om en historisk kendsgerning: den arbitrære relation mellem

tegn og objekt har antaget former således at den lokalitet hvori tegnene bruges, byen, ikke producerer tegn der kan forankres i denne lokalitet. Denne tendens gælder for mere end byen: det gælder for den kultur der, som det USA Whitman forholder sig til, formes på urbaniseringens betingelser, således som også „Crossing Brooklyn Ferry“ vidner om. En sådan virkelighed foreligger ikke bare i tid og rum som et genkendeligt sted, men udgør en permanent udfordring: den skal hele tiden erobres i sproget af og for de sprogbrugende subjekter.

Ved siden af modsætningen mellem sprog og virkelighed på urbaniseringens betingelser, er også en anden klassisk modsætning virksom. Modsætningen mellem et sted og dets fysiske kvaliteter og genstande på den ene side og på den anden oplevelsen af stedet i den bevidste eller ubevidste udvælgelse af hvad sanserne opfatter og farver med subjektive forestillinger og værdier (cf. Bachelard 1958, Cook 1998, Gregory 1994, Tuan 1977). Vi kender det fra vidneudsagn til mentale landkort. I Whitmans tilfælde skærpes modsætningen af at han vil give form til et fremtidigt sted der ikke har anden eksistens end i hans forestilling, men dog skal fyldes af nutidens konkrete sansede realiteter for at få virkeligheds karakter. Mens den første modsætning drejer sig om forholdet mellem sprog og virkelighed, vedrører den sidste forholdet mellem omverden og iagttagelse. Whitman gør begge modsætninger dynamiske ved at de medieres af et subjekt der bliver til i spændingen mellem dem.

„Crossing Brooklyn Ferry“ handler om denne tilblivelse, og det er den der styrer digtets forløb. Det sker i to faser med afsnit 5 som omdrejningspunkt. I første mister den sansede omverden gradvis sine konturer og får kun den form som det perciperende subjekt giver den, og subjektet eksisterer omvendt kun i mødet med denne omverden. Anden fase er styret af den måde dette subjekt bruger sproget på til at give denne verden form. Dermed får det selv eksistens som subjekt i forhold til et Du som sproget henvender sig til. Denne eksistens, bundet til Du'et, er den eneste form for eksistens der rækker ud over den eksistens der er knyttet til en øjeblikbestemt sansning af omverdenen. Den første fase

bygger således op til den anden. Uden fokus på subjektudviklingen bliver det svært at se at digtets ni dele overhovedet udgør et forløb.

Umiddelbart falder et forløb ikke i øjnene, selv om digtet handler om en overfart: de nummererede afsnit er af forskellig længde og kompleksitet; der er ikke nogen klar lineær fremadskriden, men tilbagegribende gentagelser og digressive omveje. Kun en mere overordnet tematik gør et forløb synligt. Denne tematik er her jegdannelsen mellem erfaringsdannelse og dialog, udkrystalliseret i to delforløb, ét der har med udviklingen mellem sansning og subjekt at gøre, og ét der vedrører udviklingen mellem sprog og subjekt.

1) *sansning og subjekt*: Digtet begynder med en sanseregistrering: „Flood-tide below me“ og slutter med mental bevægelse „toward the soul“ (v. 1 vs v. 132). Selv om sansningen ikke nødvendigvis er sluppet et sted undervejs, er dens fundamentale eller selvfølgelige rolle i hvert fald blevet reduceret. Vendepunktet indtræffer midtvejs i slutningen af afsnit 5. Her konkluderer digtet at sanseregistreringen er overordnet princip for erfaringsdannelse og menneskelig kontakt: kroppen alene giver fælles identitet nu og i fremtiden (v. 63-64). Al kontakt mellem Jeg og omverden og andre mennesker foregår gennem sanserne.

Digtet åbner med at Jeg'et ser floden og skyerne i vest og anonyme menneskeskarer. Skønt flod og skyer personificeres, „face to face“ (v. 1-2), så står Jeg'et for sig og observerer og er også på afstand af menneskene. De er blot „crowds“, og skønt i færd med en rutine er de lidt fremmede, „curious“, for Jeg'et og kræver „meditations“ de selv ingen anelser har om.

Men fra afsnit 2 til slutningen af afsnit 5 rykker Jeg'et gradvis tættere på ting og mennesker. Det er den ene udvikling i dette forløb. Nærheden øges med udvidelse af sanseregistret fra syn til følelser, hørelse, den fælles tur med færgen. Jeg'et og „the others“ udgør et fællesskab. Afsnit 3 begynder med en konstatering af at „distance avails not“ og understreger at fortid, nutid og fremtid bekræfter det sanselige fællesskab, og parallelle sætninger fortæller at

„Just as any of you“ ser, føler, står, forfriskes, gør Jeg'et det også. „Others“ i afsnit 2 er blevet til „you“ i afsnit 3 og er dermed rykket nærmere. Sanseagttagelser fra sejlturen og Manhattan vælter ind over Jeg'et i et langt hukommelseskatalog i afsnit 3. Erindringer ligger altså ikke uden videre klar i bevidstheden, men udløses først af det sansebårne fællesskab og får sin form af denne nutidige erfaring. Denne betingelse opsummeres i indledningen til afsnit 4: „These and all else were to me the same as they are to you“ (v. 49). Derpå stopper de konkrete iagttagelser: „I stop here to-day and to-night“ (v. 53).

Omverdenen er gradvis blevet bygget op fra enkeltansninger på afstand, knyttet til synet, til mere omfattende sansninger, der gradvis har knyttet Jeg'et og andre mennesker og ting sammen på tværs af rum og tid, men med Manhattan og sejladser som sanseligt udgangspunkt. Denne helhed bliver da genstand for en ny slags iagttagelse, nemlig refleksion, der allerede er foregrebet i meditationerne i afsnit 1 og i den gentagne overskridelse af tid og rum i fremtidssyn og erindring. Refleksionen slutter med konstateringen af kroppen som omdrejningspunkt: „I too receiv'd identity by my body“ (v. 63). Og her kunne digtet for så vidt også slutte.

Men det gør det ikke, for der er også en anden udviklingslinie der går på tværs af den første (som, i parentes bemærket, ofte er den eneste man noterer hos Whitman: fra omverdenserfaring til selvbekræftelse). Sceneriet rulles op da der kun er en halv time til solnedgang (v. 2, 17). Det syn der åbner digtet har kun en halv time at virke i, så er det nat og Manhattan lukker og slukker for yderligere synsindtryk. Nattemørket breder sig fra slutningen af afsnit 3 til slutningen af afsnit 4, fra „twilight“ (v. 43) til mørket standser iagttagelsen helt (v. 53). Sansendtrykkene bliver således mere og mere usikre efterhånden som kropskoncentrationen øges. Fra slutningen af afsnit 3 bliver alting „dimmer and dimmer“ og „shadowy“. Lyset fra den anden side „Casting their flicker of black contrasted with wild red and yellow light over the tops of the houses into the clefts of the streets“ (v. 48) – her ser man ikke noget i lyset, men kun selve det springende kunstige

lys i nattemørket. Så de sanseindtryk, Jeg og Du er fælles om (v. 49), er yderst ustabile.

Denne tendens underbygges af at tids- og rumhorisonten udvides fra faktiske sansninger til forestillinger om eller erindringer om sansninger. Frimodigt projiceres sanseindtrykkene hinsides skumring og nattemulm ud i fremtiden, ja i al fremtid (v. 21) som gyldige for omverden og fællesskab, og de kalder erindring frem i deres billede. Men også erindringerne balancerer mellem klare sansninger på den ene side: mågerne der svæver stille i luften, sømænd, master osv. (v. 23, 39, 40), og på den anden side bevirker slørede og konturløse sansninger at Jeg'ets øjne er „dazzled“: himlens reflekser i vandet, tåge, damp, lysglimt osv. (v. 30-35). Og går vi tilbage til de klare sanseregistreringer i digtets begyndelse, viser de sig at være knyttet til fænomener der bestandig er i bevægelse, og at være „numberless“ (v. 26).

Så den sikkerhed hvormed kroppen anbringes i centrum, suppleres af at den omverden den er centrum i, mister sin konkrete karakter. Kroppen, med spor af sansninger, erindringer og ører og øjne, er det eneste der er konstant: det er ikke omverdens identitet der står tilbage, men Jeg'ets identitet: „I too receiv'd identity by my body“.

2) *sprog og subjekt*: Set fra denne synsvinkel kan digtet naturligvis ikke slutte ved slutningen af afsnit 5. Der er dannet et kropsligt subjekt uden omverden at anbringe kroppen i. Digtets sidste del handler nu om hvorledes dette subjekt skaber sig en omverden gennem sproget, således at denne igen bliver tilgængelig som konkret fælleserfaring. Også dette forløb består af to udviklingslinier. De går dog ikke på tværs af hinanden som før, men supplerer hinanden og kan derfor slutte digtet.

Det er først efter afsnit 5 at sproget optræder som en anden og mere omfattende kontaktform end sansningen. Her begynder sprogprocessen som udviklingen af sansningen slutter, nemlig diffust, men arbejder sig derpå frem mod præcision, altså en modsat udviklingen i forhold til sanseerfaringen. Sproget omtales først nærmest negativt: „blabb'd“, „I dared not speak“, „the frivolous word“ (v. 72, 73,

76).³ Først derefter åbner sproget for en dialog: „[I] Was called“ med om ikke det helt rigtige navn så dog „my highest name“, og sproget er endnu ikke fuldt udviklet hos Jeg'et selv, der „never told them a word“ (v. 78, 81). Sidste skift før dialogen kan udfoldes helt, er betragtningen af den mellemmenneskelig kontakt som rollespil (v. 84f, 110): ikke fællesskab ved parallelle og ensartede sansninger som i de første fem afsnit, men som dialogisk udveksling.

Nærheden i sanseuniverset, knyttet til kroppen, rejses som spørgsmål i afsnit 5: „What is it then between us?“ (v. 54). Og svaret må være at det der er mellem os, er den krop der på den ene side giver en fælleserfaring, og på den anden side markerer den distance der gør at Jeg og Du er sammen, men hver for sig, i hver sin krop – „I too“ hedder det, men ikke „we“: „I too had receiv'd identity by my body“ (v. 63). Nærheden gennem sproget er anderledes end gennem kroppen. Jeg og Du som kroppe udgør to ensartede parallelt eksisterende væsner, mens de gennem sproget udgør et gensidigt betinget fællesskab i en proces. Verbet ændres fra „is“ (v. 54) til „approach“: „Closer yet I approach you“ (v. 86), hedder det i afsnit 7, selv om vi har hørt at „distance avails not“ (v. 20, 56). Afsnittet slutter med spørgsmålet: „Who knows, for all the distance, but I am as good as looking at you now, for all you cannot see me?“ (v. 91). Det sted hvor Jeg'et kan se på en anden uden at kunne blive set, er netop i sproget, hvor Jeg'et ser Du'et ved at omtale det.

På den baggrund fortsættes spørgsmålene i afsnit 8 i genoptagelse af de tidligere sansninger, kulminerende i et afsluttende spørgsmål der genoptager digtets indledende møde ansigt-til-ansigt med ting og mennesker. Spørgsmålet drejer sig nu om forståelse og betydningsudveksling, ikke om sansning.

What is more subtle than this which ties me to the woman
or man that looks in my face?
Which fuses me into you now, and pours my meaning into
you?
We understand then do we not?
What I promis'd without mentioning it, have you not
accepted?

What the study could not teach – what the preaching could
not accomplish is accomplish'd, is it not? (v. 96-100)

Trods de sidste linier går dialogen dog ikke her *uden om sproget slet og ret*, men betydningsdannelsen går *ud over sproget*. Spørgsmålene forudsætter jo nemlig at Du'et ved hvad sprog er – nævne, studere, lære, prædike osv. – for at kunne indse at betydningsdannelsen er „more subtle“ end sprog og dermed overskrider det. Men på den anden side falder kommunikationen tilbage i sproget igen, i og med hele fremstillingen kun holdes åben ved at være formet som et spørgsmål. Enheden mellem Jeg og Du rejses som et spørgsmål i sproget, den sproglige form der netop rækker hinsides det spørgende subjekt og ud over sproget. Et spørgsmål bestemmer jo hverken hvem der svarer eller svarets art. Derfor er det sandt: noget „more subtle“ end denne situation findes ikke. Sproget hverken benævner eller besværges, når Whitman er bedst, men åbner.

I afsnit 9 genoptager og gentager digtet katalogopremningen fra erindringerne i afsnit 3, men ud over tingene inddrager afsnit 9 også henvisningerne til forholdet mellem Jeg og Du i rollespil, sprog og kommunikation. Kataloget giver derfor udtryk for at der er en sanseerfaring hinsides sproget, men at den netop må formuleres i sproget hvis den skal opstå som fælles erfaring og placere Jeg og Du i den og i forhold til hinanden: „Appearances, now or henceforth, indicate what you are“ (v. 120). Kataloget henviser ikke til den virkelighed der er, men er et forsøg på at erobre virkelighed, ikke at beskrive den.

Det er den ene udviklingslinie i forholdet mellem sprog og subjekt: gennem det sprogbrugende subjekt generobres den omverden der gennem sansningen gik op i røg. Den anden linie der supplerer den første, drejer sig om fastlæggelsen af Du'et. Digtet begynder med et observerende og autonomt Jeg på distance, „I see“, og slutter med en anerkendelse af et Du på samme niveau: „There is perfection in you also“ (v. 1 vs v. 130). Hvad sker der indimellem?

Hvis man vil isolere de forskellige anvendelser af Du i teksten, giver det et noget flimrende billede af

Du'ets identitet. Men ligesom sprogets rolle gradvis præciseres, gør Du'ets identitet det også. Sproget giver det den konturfæsthed som sansningen fratager det. I sansningen er hvad som helst et Du, blot Jeg'et retter sin opmærksomhed imod det. Det yder ikke modstand eller holdet Jeg'et fast, men er blot et forbigående objekt for Jeg'ets øre eller øje. I det korte afsnit 1 ændres det fra at være et vilkårligt og udskifteligt sanselement til at være en imaginær tekstkonstruktion og fremtidsfantasi. Først er Du'et identisk med „flood-tide“ (v. 1), med „Clouds of the West“ (v. 2) og med „Crowds of men and women“ (v. 3); derpå med en imaginær samtalepartner (v. 4, 5) og endelig med en anonym fremtidig færgerejsende der inkluderer den imaginære samtalepartner (v. 5). Du'et bliver med andre ord hverken selvstændigt eller præcist blot af at blive påkaldt mange gange. Det er indbegrebet af omverdenen som produkt af Jeg'ets sansning og fantasi. En abstrakt 3. person mere end en 2. person.

Du'et forsvinder og optræder slet ikke i afsnit 2, hvor 3. personsformer som „others“, „them“ og „all things“ tager pladsen. Da disse 3. persons enheder transformeres til 2. persons Du i afsnit 3, er Du'et klart personificeret til at være én af massen som både ser, hører og gør det samme som Jeg'et og som kan tiltales, men i alle tilfælde som én der er identisk med Jeg'et, én hvis erfaring og fortolkning er den samme. Jeg og Du er begge generaliserede og tilfældige, sansende mennesker i mængden. I afsnit 5 forenes de derfor i et „us“. Denne forening sker det sted i teksten hvor også kropsideentiteten slås fast som omdrejningspunkt for Jeg'ets identitet, og Du'et er her indirekte til stede i det gentagne „I too“.

Men i afsnit 6 sænker mørket sig ikke blot over sceneriet efter solen er gået ned, så sansningen sløres. Mørket falder også på Jeg og Du: „It is not upon you alone the dark patches fall,/The dark threw its patches down upon me also“ (v. 65f). Ligesom omverdenens konturer ikke længere kan trækkes op af sanseregistreringen, kan Jeg'ets og Du'ets ensartethed, der gør dem til et „we“ eller „us“, heller ikke afklares blot ved at de kan se og høre hinanden. Kropsideentiteten giver ingen fælles forankring. De

er nu fælles om at være helt eller delvis usynlige for hinanden.

Det er derfor ikke den fysiske barriere imellem dem der er vigtig, og som kan opfattes og overvindes med sanseapparatet i konstateringen af at de er ens. Problemet er nu deres selvforståelse: tvivlen på at de har opfattet situationen rigtigt melder sig (v. 68) sammen med den mulige ondskab (v. 69f), den sproglige afmagt eller fordrejning (v. 72) og med en lang række følelser og handlinger der ødelægger fællesskab. Ud af denne refleksion over hvad der hindrer fællesskab, vokser et „we“ (v. 126). Det er ikke blot blevet til gennem passiv sansning af ting og mennesker, men ved den reflekterede bearbejdning som sproget og betydningsdannelsen muliggør. Og denne proces er gensidig: Jeg'et „fuses“, trænger ind i, Du'et med sin „meaning“, og det modsvares af at Du'et „peruses“, gennemlæser, Jeg'et (v. 97 vs v. 112); Jeg'et har forestillet sig det endnu ikke fødte Du, og det modsvares af at Du'et forestiller sig ukendte måder hvorpå Jeg'et ser på Du'et (v. 88 vs v. 112), f.eks. som en poet der kan 'gennemlæses'. De er begge garanter for hinandens endnu ikke udfoldede muligheder: Du'et er den hinde der indhyler sjælen (v. 121), som træder når Jeg er i stand til at forholde sig til alle Du'er som det sker i slutningen (v. 130-32).

Jeg og Du er diskursive instanser, nødvendige for hinanden og forskellige fra hinanden og omfatter dermed også de steder hvor Jeg og Du lever. Byen apostroferes: „Thrive, cities“ (v. 123). Den samtidighed af forskelligartede ting og mennesker Whitman proklamerer som det nationale særpræg, får dermed ikke kun en tematisk repræsentation i teksten, men er integreret i tekstens diskursive strategi. Færgen har sejlet fra Jeg til Du og dermed gennem hele Whitmans USA.

Men over for dette „we“ står der endnu et Du: „we receive you with free sense at last“ (v. 127). Det er „the dumb [...] ministers“ som Whitman i en overbærende gestus tager til nåde i slutningen af afsnit 9. Han ser dem endog som „beautiful“ og med „perfection“ (v. 126, 130), skønt det jo er dem hvis prædiken, løfter og studeringer er blevet afvist som banale (v. 100), fordi – det er min tolkning – de

netop blot omtaler fællesskab, men ikke, som Whitman, i deres sprog skaber det. Men også de kan nu integreres, simpelthen ved at blive integreret i Whitmans diskurs og dermed genskabt som et nyt Du: „we use you, and do not cast you aside – we plant you permanently within us“ (v. 129). Nu er både store og små ånder blevet del af fællesskabet – sprogets gensidige udveksling har overvundet sansningens og den umiddelbare erfarings begrænsning, ikke for at overskride den, men for at genindsætte subjekterne i den – i den komplekse, ekspanderende, driftige by, det sted der er alle steder på én gang. Som national poet er Whitman en urban poet.

Sprog, subjekt, sted

Det sproglige subjekt er i teksten bygget oven på det kropslige, således at det kropslige subjekts isolerede erfaring, begrænset af kroppen og nattemørket og dets flimrende lys, i sproget forankres som fælleserfaring. Dette dialogiske syn på sproget er indeholdt i det jeg henviste til ovenfor som Whitmans „real vision“ eller som romantisk naturalisme. Hans digteriske projekt er derfor, sprogligt og ideologisk, langt mere i familie med den tidlige, til dels samtidige amerikanske pragmatisme (Charles Sanders Peirce, William James, Herbert Mead, John Dewey) end med europæisk nationalisme og romantisk sprogopfattelse, trods overfladisk lighed i diktionen og selv om man fra Emerson kan se i begge retninger (cf. note 2).

Whitmans digte indskriver altid en modtager, et ikke-Jeg, som betingelse for Jeg'ets dannelse: „Jeg lægger min hånd på dig, så du kan blive mit digt“ (Whitman 1990: 186). Subjektet befinder sig altid i en overgang mellem sig selv og en anden, og skaber derigennem, uafledigt, det sted hvor de begge er eller stræber efter at være: „[alle den nye nationale virkeligheds ingredienser er] bebudet af min stemme – jeg vil ikke sove længere, men rejse mig“ (ib.: 28). Derfor synger Whitman i „Song og Myself“ ikke om Jeg'et, men synger det, dvs. skaber det ved at synge: „Jeg fejrer migselv, og synger migselv“ (ib.: 29).

Det er i dette lys de to store kataloger skal ses: i afsnit 3 er kataloget en sansebaseret rekonstruktion af erindringen der i sproget formes på nutidens be-

tingelser, men ikke beskriver nutiden; i afsnit 9 er kataloget en verbalisering af det betydningsfællesskab der i afsnit 8 endnu er ubenævnt (v. 99), en indlemmelse af fremtiden („Flow on“, „Frolic on“, „men and women after me“ osv. (v. 101ff)) på nutidens betingelser, men ikke en beskrivelse af nutiden. Disse kataloger, såvel som Whitmans talrige andre, beskriver ikke de foreliggende ting i deres sanselige og stedsbundne nærvær mens Jeg'et omfavner dem. De skaber heller ikke tingene i tid og rum med magisk besværgende påkaldelse. Men de skaber de eksisterende tings samtidighed og sameksistens med hinanden og med os. Katalogerne er et eksperiment i at få greb om en verden der ellers flimrer væk, ikke en beskrivelse af dens dagklare tingslighed. „Realisme foranlediget af realitetstab“, som Adorno siger om Balzacs tætte tingsbeskrivelser (Adorno 1973: 30). Katalogerne skal ses fra de diskursive processer, ikke omvendt.

Ikke stedets stabilitet er i fokus, men dets overskridelse, ikke det fremmedes reduktion, men dets tilstedeværelse, ikke sproget som suverænt selvudtryk eller kollektivt nationalt medium, men som medium for subjektiv gensidighed. Det er ikke den identitet der foreligger der er i centrum, men den identitetsproces der er mulig. Sammenhæng mellem sted, menneske og sprog er ikke givet, men skal nyformuleres. Hele tiden. For fuld fart. Overfart.

Noter

1. Digtet læses efter Walt Whitman: *Leaves of Grass*. Oxford: Oxford University Press (The World's Classics) 1990, 129-134, optrykt efter den sidste udgave i 1891/92. Digtet udkom første gang i 2. udgaven fra 1856 af *Leaves of Grass* under titlen „Sun-Down Poem“, skiftede navn til „Crossing Brooklyn Ferry“ i 3. udgaven i 1860 og beholdt derefter navnet, mens der skete mindre tekstændringer undervejs til 1871 efter 4. udgave i 1867 og 5. udgave i 1870. Endelig version i 6. udgaven i 1881 og i den sidste udgave i 1891/92. Om variantapparat, se Sculley Bradley e.a. (eds.): *Walt Whitman. Leaves of Grass. A Textual variorum of the Printed Poems. Volume 1: Poems, 1855-1856*. New York: New York University Press 1980. 217-225. – Jeg citerer fra digtet med henvisning til verslinie: (v. xx), der svarer til oversættelsen ved Karsten Sand Iversen der findes efter artiklen. Øvrige citater er oversat af mig.

2. I de tre store afhandlinger om Whitmans sprog redogøres der for paralleller til moderne lingvistik og talehandlingsanalyse (Hollis 1983), ligesom vægten på kommunikation frem for ekspresion i dannelsen af det allestedsnærværende Jeg fremhæves (Greenspan 1990), og hans forhold til europæisk romantik og nationalisme i sprogopfattelse og sprogbrug trækkes frem sammen med påvirkningen fra Emerson (Warren 1990). Men ejendommeligt nok opridses der ingen paralleller mellem Whitman og den amerikanske pragmatism/pragmaticisme, der også har taget vejen om ad Emerson.

3. Måske indholder „hearings“ og „hearing of others“ også sprog, men det er selve lydindtrykket der er afgørende her til forskel fra „sights“ og „sight“ (v. 9, 12). Også „questionings“ rummer muligvis sproglighed, men de „stir within me“ (v. 59).

Litteratur

- Adorno, Theodor (1973). *Noten zur Literatur II*. Frankfurt A.M.: Suhrkamp.
- Aristoteles (1915). *Ethica Nicomechea. The Works of Aristotle translated into English* 9. Oxford: Oxford University Press.
- Aristoteles (1930). *Physica. The Works of Aristotle translated into English* 2. Oxford: Oxford University Press.
- Bachelard, Gaston (1958). *La poétique de l'espace*. Paris: Presses universitaires de France.
- Bacon, Francis (1994). *Novum Organum*. Chicago: Open Court.
- Boelhower, William (1984). *Through a Glass Darkly Ethnic Semiosis in American Literature*. Oxford: Oxford UP.
- Coffman, Stanley (1974). „Crossing Brooklyn Ferry“: A Note on the Catalogue Technique in Whitman's Poetry. Arthur Golden (ed.): *Walt Whitman*. New York: McGraw-Hill. 61-71.
- Cook, Albert (1998). Space and Culture. *New Literary History* 29. 551-572.
- Emerson, Ralph Waldo (1981). *The Portable Emerson*. New York: Viking Peguin.
- Fairschild, Hoxie Neale (1961). *The Noble Savage. A Study in Romantic Naturalism*. New York: Russell & Russell.
- Galilei, Galeo (1962). *Dialogue Concerning the Two Chief World Systems*. Berkeley: University of California Press.
- Greenspan, Ezra (1990). *Walt Whitman and the American Reader*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenspan, Ezra (ed.) (1995). *The Cambridge Companion to Walt Whitman*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gregory, Derek (1994). *Geographical Imagination*. Oxford: Blackwell.
- Heller, Lee, E. (1998). Made in the U.S.A.: The Construction of Academic Knowledge and the Limits of National Culture. *Poetics Today* 19/3. 335-356.
- Hollis, Charles Carroll (1983). *Language and Style in Leaves of Grass*. Baton Rouge: Louisiana State UP.
- Johnston, John (1984). *The Poet and the City*. Athens: The University of Georgia Press.
- Knapp, Bettina L. (1993). *Walt Whitman*. New York: Continuum.
- Lang, Helen (1995). Aristotle's *Physics* IV,8. *Journal of the History of Ideas* 56/3. 354-376.
- Larsen, Svend Erik (1996). *Naturen er ligeglad. Naturopfattelser i kulturel sammenhæng*. København: Munksgaard/Rosinante.
- Larsen, Svend Erik (1997a). Storbyen tværs over Atlanten. *Anglo files* 97/104. 12-19.
- Larsen, Svend Erik (1997b). Landskab, hjemstavn, historie. K. Elberg & J. Guldberg (eds.): *Hjemstavn*. Odense: Odense Universitetsforlag. 73-86.
- Larsen, Svend Erik (1997c). La rue entre ville et nature. Sv.E. Larsen & A.B. Petersen (eds.): *La rue - espace ouvert*. Odense: Odense University Press. 14-63.
- Larsen, Svend Erik (1998). The National Landscape - a Cultural European Invention. A. Odendaal & M. Palmberg (eds.): *National Identity and Democracy*, Cape Town: Maibuy Center (i trykken).
- Lorsch, Susan (1983). *Where Nature Ends. Literary Response to the Designification of Landscape*. London/Toronto: Associated University Press.
- Mann, Thomas (1967). *Bekennnisse des Hochstaplers Felix Krull*. Frankfurt a.M.: Fischer.
- Pauly (1910). *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* VII,1: Genius. Stuttgart: Metzler. 1155-1170.
- Pike, Burton (1981). *The Image of the City in Modern Literature*. Princeton: Princeton University Press.
- Shumway, David R. (1998). Nationalist Knowledges: Humanities and Nationality. *Poetics Today* 19/3. 357-373.
- Simmel, Georg (1968). *Soziologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Tuan, Yi-Fu (1977). *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Warren, James Perrin (1990). *Walt Whitman's Language Experiment*. University Park: Pennsylvania State UP.
- Whitman, Walt (1965). *Democratic Vistas. Leaves of Grass and Selected Prose*. New York Holt, Rinehart and Winston. 489-546.
- Whitman, Walt (1980). *Walt Whitman. Leaves of Grass. A Textual variorum of the Printed Poems. Volume 1: Poems, 1855-1856*. New York: New York University Press.
- Whitman, Walt (1990). *Leaves of Grass*. Oxford: Oxford UP.
- Ørsted, Hans Christian (1852). Om Danskhed. *Samlede og efterladte Skrifter* 7. København: A.F. Høst. 39-58.